

mák, metakommunikációs eszközök stb. Ha sikerült elérni, hogy kialakuljon a késztetés az önvizsgálatra, hogy felismerjük erősségeinket és gyengeségeinket, ha tényleg bele-nézünk és belelátunk a mások által tartott tükörbe, akkor már jó úton haladunk. Ha felismerjük saját belső erőforrásainkat, ha a kudarcokat tanulásként fogjuk fel, ha kutatjuk és merjük megtapasztalni, hogy melyek azok a módszerek, eljárások és technikák, amik testreszabottan jól működnek a lelki egyensúly megtartásában, akkor magabiztosabb, hitelesebb és sikeresebb (szak)emberekké válunk. A pedagógiai optimizmusomból kiindulva azt gondolom, hogy az együtt eltöltött idő nem csak kellemes, de hasznos is volt.

„Bontsd szét személyedet és beléd tódul a világ.
Bontsd szét a személyeddé vált világot és beléd tódul a teljesség.”
Weöres Sándor: *A teljesség felé*

Felhasznált irodalom

Kósáné Ormai Vera, Horányi Anabella (2006): *Mi, pedagógusok*. Flaccus Kiadó, Budapest.

Mohás Livia (2006): *Ki vagy te?* Saxum Kiadó, Budapest.

Vincze Erika a hátrányos helyzetről

Hogy mit is jelent hátrányos helyzetben lenni egy óvodás korú gyermek számára hazai szempontból, ez egy eléggé vitatott téma. Pedagógiai szempontból *a hátrányos helyzet* olyan gazdasági, társadalmi, kulturális körülményt jelent, amely a gyermek számára a tanulási előrehaladás szempontjából a többséghez képest kedvezőtlen feltételeket teremt. És ez nem kevés: rossz életkörülmény, a szülők devianciája, alacsony iskolázottsága, az eltartottak magas száma, egészségügy okok, művelődési hátrányok, a család instabilitása, a család ideiglenes hiánya, a kisebbségi helyzet. A probléma adott, és nagyon gyerekipőben jár az orvoslása, mert legtöbbször nem történik semmi a körülmények javítása irányában. És vannak helyzetek, amelyek nem megváltoztathatók, például a kisebbségi, etnikai hátrány. Szórványban nagyon fontos megőrizni az identitásunkat, és minden gyermek nagyon fontos, aki bekerül az óvodai oktatásba a magyar csoportokban. Nem számít az etnikai hovatartozás, sem a család szociális állapota, sem a pillanatnyilag beszélt nyelv, sem a műveltség szintje, hanem a *gyermek* a fontos, mert egy darabka jövő.

Az óvoda hátránykompenzáló szerepét kívántam hangsúlyozni a képzés során, ki-hangsúlyozni, hogyan lehet előnyt kovácsolni a hátrányokból; és sokat játszottunk, mert az együttjátzás már önmagában is fejlesztő hatású. A csapatépítés során megfogalmazódtak azok a kérdések, gondolatok, elvárások, amelyekre a képzésen részt vevő óvónők

válaszokat vártak: a roma gyermekeket hogyan lehet elfogadtatni a környezetükkel, az alacsony műveltségű szülők gyerekeivel hogyan járjanak el, külföldön dolgozó szülők gyerekeivel hogyan kompenzálják a hiányt, mit tegyenek, ha azt tapasztalják, hogy nem kap elég szeretetet a gyermek, agresszív szülőkkel szemben hogyan lehet fellépni, hogyan differenciáljanak adott helyzetben. Tulajdonképpen megnevezték az összes olyan hátrányos helyzetet, amely negatív hatással lehet a gyermek fejlődésére.

A kérdés nem a probléma, hanem az, hogy miként látjuk a problémát. A szemüveg-teszt erre kiválóan alkalmas. Rajzoljunk egy szemüveget. A lencsére írjuk rá azokat a szokásokat, viselkedéseket amelyeket gyermekként megtanultunk, belénk rögzültek. Ezek a családi szocializáció révén kialakult alapszemélyiségünk jegyei, amelyek szűrőként működnek. Átengedi azokat az élményeket, hatásokat amelyek összeegyeztethetőek korábbi tapasztalatainkkal, és természetesen az ennek ellentmondó dolgokat nem engedi át. Ez a kis kísérlet több szempontból is fontos. Egyrészt rávilágít arra, hogy az előítéleteink miként születnek, másrészt megmutatja, hogy a korai tapasztalatok milyen mélyen bevésszük a tudatunkba. Ez az előítéleteinkre a magyarázat, hogy mi leggyakrabban megpróbáljuk felzárkóztatni a hátrányos helyzetben levőt, felemeljük a hátrányos szociális környezetből. Ezzel tulajdonképpen azt a jelzést küldjük felé, hogy ahonnan ő jön, ott minden rossz és hibás, pedig csak a szemüvege más. Ő másképp látja a világot. A gyereket nem felemelni kell, hanem leguggolni hozzá, és ha egy ágacskaival kárpigálja a homokot, akkor nem azt mondjuk, hogy összepiszkolod magad, nem adunk a kezébe egy lapátot, mert ágacskaival nem lehet játszani, és sorolhatnám. Lenn a porban, kárpigálva sok mindenre fény derülhet, és egy kiváló kiindulási pont, egy tanulási helyzet, ha úgy tetszik.

A nézőpont megváltozása nem elég ahhoz, hogy jól differenciáljunk, a pozitív nézőpont is nagyon fontos, mert közismert tény, hogy leggyakrabban a hiányokat látjuk. Mi az, amivel nem rendelkezik a gyermek, mi az, amit nem tudnak nyújtani a szülei, mivel nem rendelkezik csoportszobánk, mi kéne, hogy jól működjön. Az igazi kihívás megkeresni és megtalálni azt, amiben jó, és azt alkalmazni a tanításban. Ezt jelelenti a differenciálás, mert: minden gyermek jó valamiben, nem kell mindig mindenki ugyanazt csinálja ugyanabban az időben, nem baj, ha nem sikerül elsőre, ne skatulyázzunk be egy gyereket (jó, rosszak, nagycsoportosok, kicsik, sajátos nevelésű, roma, semmit nem tud, úgyis csak ül stb), hanem differenciáljuk a tanulási helyzeteket. A tanulási helyzet nem feltétlen egy általunk generált szituáció, lehet a véletlen műve.

Akkor lássuk csak, mit is lehet differenciálni. Könnyebb elmondani azt, hogy mit nem lehet: hát nyilvánvalóan a gyermeket. De lehet differenciálni a tanulási lehetőséget, a folyamatot, a tartalmat, az egyes gyerekekre fordított időt, és az elért eredményeket. Mert nyilván, ha különböző helyzetekből indulnak el, nyilván az eredmények is elsősorban önmagához mérten lesznek sikerek.

A legfontosabb üzenet pedig az, hogy mindezek a dolgok nem jelentenek problémát az óvó néniknek, hiszen ezt alkalmazzák a legtöbbször, csak nem tudatosul bennük. A szép hangzatos cím tulajdonképpen hétköznapijainkat takarja, hiszen nyolcvan százalékban összevont csoportban dolgoznak az óvó nénik a megyénkben. A drasztikus gyer-

meklétszám-csökkenés és a megmaradás harcában totyogókat is felvesszünk, szinte az elsődleges szocializáció színterévé válunk. Egyre több a vegyes házasság, tehát két nyelven minimum kommunikálunk a gyerekekkel nap mint nap. Mert az óvodába érkezők egyik vagy másik nyelvet beszélnek, és az igény mindig a másik nyelv megtanulása. Sajátos nevelésű gyermek rendkívül gyakori, van, aki hivatalos besorolású, és van, akit csak mi sorolunk oda. Minden setre viselkedészavarosak mindig akadnak. Vidéken gyakori a roma gyerek, akik nagyon nem akarnak a mi szabályaink szerint szocializálódni, és a nem roma családok menekülnek az ilyen társaságtól, gyakran városra ingáztatják óvodáskorú gyermekeiket. Emlékezzünk rá, hogy nem felkarolni kell őket, mert ahonnan jönnek, nem feltétlen rossz, csak más. S ha mi tudjuk is ezt a dolgot, másokkal megértetni az már egészen más dolog.

A differenciálás a gyakorlatban sok háttérmunkát takar, mert ki kell keresni a megfelelő játékot, a legodaillóbb dalt, a lehangzatosabb mondókát, a legtalálóbb mesét, megfűszerezni egy kis kísérletezéssel, mindezt összefűzni mozgással és játékkal, és csoport igényeihez mérten adagolni, figyelembe venni, hogy minden gyermek egy külön világ. Az óvodapedagógusi munka legfőbb mércéje a hitelesség, nem lehet olyat elhíttetni a gyermekkel, amiben magunk sem hiszünk. Hinni a saját képességeinkben, a szerzett tudásban, keresni az újabb módszereket, mert lépést kell tartani a korral.

A gyermek fő tevékenységformája a *játék*, és az óvoda a játék színtere, lefolyása háttér, a tanulás is ezen keresztül valósul meg. Ez változatlan változó világunkban, ebben nem érvényesek az idő és térbeli korlátok, bármikor ismétlődhet, bármikor lejátszódhat. Ebből kiindulva óvodai tevékenységeink egész más arcot öltöttek. Mert a játék mindig felkelti a gyermek érdeklődését, a közös élmény csábító a gyermek számára. A családok életritmusa megváltozott, mindenki rohan, kevés idő marad a közös élményre, a gyermekek sokat ülnek egyedül a televízió előtt. Keveset beszélgetnek, nincs egymásra figyelés, türelem. Nem tanul kommunikációs mintákat a felnőttől a gyermek, pedig fontos a társadalomba való beilleszkedéshez. Ezért munkám során figyelmem a *drámapedagógiai játékok* felé irányult, amelyet sikerrel alkalmaztam óvodai tevékenységekben, és az érdeklődés nagyfokú volt a gyerekek részéről. Fontos lett az együtt töltött minőségi idő, javult a kommunikációs képesség, megtapasztaltuk a beleélést. Megtanulták kívánni egymás válaszát, vagy azt, hogy mindenki sorra kerüljön. Kisebbségi létszámú csoportban könnyebb alkalmazni, ha sok a gyerek, bizony nagyon jól kell kezelni a helyzetet. Mert igen, a fegyelem az felbomlik, de Sylvie Simon szerint már kisgyermekkorban olyan dolgokat várunk el a gyermekektől, amelyeket nem mindegyik tud teljesíteni, illetve nem érdekli őket. Ahogy nőnek a gyerekek, játékaikat egyre jobban befolyásolja személyes érdeklődésük, tehát mi is úgy próbáljunk ismereteket közölni, hogy befolylunk a játékában, anélkül, hogy annak szabályait felborítsuk. A drámapedagógiai játékok egymásbafűzése egy adott téma körül nagyon hatékonynak bizonyult, főleg ha a kitűzött cél kecsegtető volt. Például kirándulás, táborozás, sátorozás az udvaron. Amiért jó, mert mindenki lehetőséget kap a különböző játékok sorozatában, nem kell az unalmas széken ülni és hallgatni.

Ami minden korcsoportban nagyon jól beválik, az a *mese*. Kisebbség az állatmesékre hangolódna rá leginkább, a nagyobbak jobban szeretik az életszagú meséket, amelyek pont olyan gyerekekről szólnak, mint ők. A mese fontos segítőtársunk, a mesék hősei mindig megmentik a helyzetet az óvodában. Az igazi kihívás nem a mesemondás, hanem hogy úgy mond „felülírjuk” a gyermek kialakult mesevilágát. A szivárványpónis, Elza hercegnő, Villám McQueenes világban élő gyerekek vajon kíváncsiak lesznek a mi Ugri mókusunkra, a tyúkanyóra, aki kacsákat költött ki, érdekli-e őket, hogy mi van a tulipános ládában. Természetesen igen, kíváncsi rá, mert az ő nyelvén szól, minden lehetséges benne, átváltozhat bármivé, és mindig megoldódik benne minden. Kádár Annamária ezt nagyszerűen megfogalmazta: „A mese azt az üzenetet hordozza, hogy az életben a legkisebb, a leggyengébb is boldogulhat, amivel a gyermek kompenzálhatja kicsiségét, életkori helyzetéből adódó kiszolgáltatottságát, s ez reménykeltő számára.” (2013) Óvodai munkánk során a mese a legkézenfekvőbb, amivel sohasem lehet célt tévesztetni, kivéve akkor, amikor megöljük az élményt, és elkezdjük skolasztikus módon boncolgatni. A hangsúly nem a tartalomra kell legyen, hanem a folyamaton magán, és Annabella Cant (2010) szerint a befejezés a legfontosabb része a tevékenységnek, amely hozzájárul, hogy érzelmileg is kapcsolatba kerüljön a gyermek az elmondott mesével.

Szóba kerültek az *eszközök* is, hiszen nagyon fontos tény az is, hogy sok óvoda nem rendelkezik megfelelő ellátottsággal, kiváló alkalom tehát kipróbálni környezetünk tárgyaiból eszközöket eszkábálni. Szomorú igazság, hogy sok gyermek van még, aki tulajdonképpen az óvodában lát először igazi játékokat, tehát nem fogja tudni, hogy kell velük bánni. Meg kell tanulja. Előfordulhat, hogy eltöri, a kártyát szétszakítja, a könyvet eltépi. Nem rosszaságból, hanem mert ezt látta, ezt tanulta. Mentőövként mindjárt itt vannak a kupakok. Rengeteg összegyűl belőle, és nagyon változatos lehetőségeket kínál. Csoportosíthatjuk szín és nagyság szerint, síkformákat rakhatunk ki belőle, tesztelhetjük ügyességünk: hányat tudunk egymásra tenni anélkül, hogy elboruljon. Készíthetünk memóriajátékot belőle, képeket ragasztva a kupak belsejében, részekből egész játék készülhet belőle. Szerepjáték során azzá válhat, amivé akarjuk, főzőcskézni is lehet belőle, mert a fantázia kiegészíti a kupakokat zöldségekké, gyümölcsökké. Kirakjuk a meseerdőben vezető utat kupakokból, majd óvatosan lépkedünk a két vonal között, kipróbáljuk, hány sor kupakon lehet biztonságosan járni. Átváltozhat pénznemmé, hány kupak az alma ára? Társaik, a flakonok is helyettesíthetnek sok méregdrága eszközt. Miért kupakok? Mert biztonságot ad, ha olyasmit lát, ami nekik is van, amit otthon is látott. Jó szolgálatot tesz a fenyőtoboz, a dió, a gesztenye. És persze itt vannak a *szabadtéri játékok*, míg az idő engedi, ezekre nagy hangsúlyt kell fektetni. Szerény körülmények közt élő gyerekek nagy szabadságot élveznek, egész nap kinn vannak, szinte csak este mennek be, s akkor képzeljük magunkat a helyükbe, mikor be akarjuk kényszeríteni az óvoda falai közé. Gyakori eset, hogy beíratják a roma gyereket, de nem jár az óvodába, mert nem szereti, hogy benn kell lenni. Teljesen érthető, hiszen otthon egész nap kinn szaladgál, népes rokonság vigyázó szemei alatt. Itt pedig nem szabad sem szaladgálni, sem a porban piszkálni, sem piszkos lenni, sem piszkos kézzel enni. Ilyen körülmények közt az out-door tevékenységek nagy hasznunkra lehetnek.

Nincs egy jól bevált recept arra, hogy a különböző képességű és változatos szociális környezetből érkező gyermekek számára egy adott csoportban mi a legjobb, hogyan lehet a hátrányokat kompenzálni. Minden a próbálkozásokon múlik. A legfontosabb lépés elérni, hogy rendszeresen óvodába járjon, mert a hátrányos szociális környezet következményei a kisgyermek számára a legveszélyesebbek, befolyásolja későbbi szocializációs folyamatait, és iskolai integrációja nem valósulhat meg megfelelő óvodai nevelés nélkül. Tehát első lépésként ezt az akadályt kell sikeresen teljesíteni. Második akadály a nézőpontváltás kéne legyen, le kell hulljon a lepel arról, hogy amiképp látjuk a világot az nem a kizárólagos jó, amit mi rossznak, helytelennek, hibásnak látunk, az tulajdonképpen csak eltér a saját értékrendünktől. Nem megváltoztatni, hanem megérteni kell a mások világát, hogy változást idézzünk elő. Harmadik lépésként pedig differenciáljunk, amelynek a legfőbb feltétele, hogy ismerjük önmagunk, a gyereket, és persze, amit tanítani szeretnénk. Hogyan befolyásolnak a kor változásai bennünket, milyen a gyermek pillanatnyi állapot, a és milyen lényeges dolgot szeretnénk megtanítani, és meg van-e a gyermekben a megfelelő képesség az elsajátításához. Csak ezután lehetséges kiválasztani az optimális feladatot, a hozzá megfelelő módszert és megfogalmazni a kérelmet.

Hasznos lenne olyan képzéseket tartani, ahol szó esik kooperatív technikákról, drámapedagógiai módszerekről, élménypedagógiáról, személyiségfejlesztésről, művészetterápiáról, Kett-módszerről, mert ezek nagymértékben segítenék a differenciált óvodai neveléshez vezető utat. A változás bennünk kell, hogy elkezdődjön, nem kívülről kell jöjjön, csak akkor sikerül másokon is változtatni. A sokféleség szemet gyönyörködtető, azt jelent, mindannyian egy asztalnál ülünk, az inklúzió pedig azt, hogy mindannyian hozzászólhatunk a magunk nyelvén és a valódi hovatartozás pedig azt, hogy szavunk meghallgattatik.

„A legegyszerűbb, legolcsóbb és a legszórakoztatóbb tevékenységek – mint például éneklés, játszás, olvasás, mesemondás, beszélgetés és meghallgatás – a lehető legjobbak a gyerek fejlődésére nézve.” (Jerome Singer)

Felhasznált irodalom

Cant Annabella (2010): *Educația preșcolară privată cu alți ochi*. Editura Risoprint, Kolozsvár.

Kádár Annamária (2013): *Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Kulcslyuk Kiadó, Szekszárd.

Vojnitsné Kereszty Zsuzsa, Kókayné Lányi Marietta (2008): *Könyv a differenciálásról. Máshonnan – máshogyan – együtt*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.